

1. predavanje

- splošno o jezikoslovju
 - o Jezikoslovje je znanost o jeziku

Novi vprašanja sta torej, kaj je znanost in kaj je jezik. Obravnavali ne bomo vsakršnega jezika temveč le naravni človeški jezik. Pogosto se namreč poimenovanje jezik uporablja za različne znakovne sisteme, ki z naravnim človeškim jezikom nimajo prav dosti skupnega. Govori se o jeziku arhitekture, jeziku umetnosti itd., kjer se misli na različne načine „komuniciranja“ ali samo vpletanja različnih sporočil v umetniška dela s strani avtorjev. Ravno tako niso predmet jezikoslovja umetni jeziki, kot je naprimer esperanto (takšnih jezikov je kar nekaj, nekaj več o njih je razloženo v enem od kasnejših poglavij), ali pa računalniški jeziki (to je verjetno najmanj sporen jezik, saj je precej očitno, da se kdo drugi kot računalničarji ne bo želel ukvarjati z njim). Določene načine komuniciranja poznajo tudi živali. Najbolj znani so čebelji plesi, s katerimi si kažejo pot do najdišča hrane, in opičji kriki, s katerimi se opozarjajo na nevarnosti.

- Predmet preučevanja je naravni človeški jezik
 - ne umetni jeziki (esperanto oz. katerikoli od številnih jezikov, ki so bili izdelani z namenom, računalniški jeziki). Esperanto naj bi sicer že pridobil rojene govorce, in naj bi se torej vsaj do neke mere že razvil kot naravni človeški jezik, vendar ni povsem jasno ali imamo več takšnih naravnih (kreolskih) esperantov ali enega samega, saj so se ti različni otroci esperanta učili na več koncih sveta in niso bili v medsebojnem stiku (to so seveda predvidevanja)
 - ne živalski jeziki (čebele, opice ...). Sporazumevanje med različnimi vrstami živali poteka na ravni omejenega nabora simbolov, ki se med seboj ne kombinirajo v enaki meri kot naravni človeški jezik. Čebele res poznajo nekaj različnih plesov, katerih izraznost je načeloma neskončna (s smislu različnih smeri in oddaljenosti nahajališča medu od panja), vendar še vedno omejena, saj si kaj drugega kot to ne znajo povedati.
 - ne »jeziki« umetnosti ... to je stvar simbolike (semiotike). Dejansko to niso niti jeziki. Pravimo jim jeziki, ker naj bi različne simbole v umetnosti lahko uporabili za sporočanje nekega omejenega števila sporočil.
- Jezikoslovje preučuje jezik na znanstveni način:

Jezikoslovje za raziskovanje /preučevanje jezika uporablja znanstveno metodo—na osnovi začetnih podatkov naredi hipotezo, ki je dovolj natančno formalizirana, da lahko iz nje izpeljemo napovedi, ki jih skušamo potrditi na drugih podatkih. Zaradi takšnega načina dela, mora biti jezikoslovje formalizirano oziroma jezik opisan na čim bolj formalen način.

- Lyons (1991): »Če je sodobno jezikoslovje abstraktno, je to tako, ker je znanstveno; če stremi k formalizaciji, stremi zaradi tega, ker je matematična formalizacija cilj vsake znanosti.«
- Jezikoslovje nudi teorijo o predmetu preučevanja, torej o jeziku.
- Načela empirističnega pristopa, ki jim sledi vsaka znanost in torej tudi jezikoslovje:
 - Načelo izčrpnosti – zaobjeti je treba vse relevantne podatke

- Načelo neprotislovnosti – trditve si ne smejo nasprotovati
 - Načelo gospodarnosti – Occamova britev – izmed teorij, ki pojasnjujejo enako število podatkov, izberi najenostavnejšo
- Glavne delitve v jezikoslovju.
- **Opisno** jezikoslovje opisuje jezike, nasproti **teoretičnemu** jezikoslovju, ki izdeluje teorijo jezika. Obe veji jezikoslovja ne moreta obstajati ena brez druge. Teoretično jezikoslovje potrebuje opise jezikov, da jih lahko preučuje in na njihovi osnovi izgraja teorijo, opisno jezikoslovje pa za potrebe opisa potrebuje nekakšno teorijo. Že povsem osnovni pojmi, kot so recimo stavek, samostalnik itd. so pojmi znotraj neke teorije. Opisovanje jezika brez kakršnekoli teorije je torej nemogoče. Izdelovanje teorije brez opisov pa je na nek način nesmiselno.
 - Vse do Ferdinanda de Saussura se je jezikoslovje ukvarjalo v glavnem s preučevanjem zgodovinske slovnice, torej z razlago razvoja jezika. Danes se temu jezikoslovju reče zgodovinsko ali primerjalno jezikoslovje (primerjalno zaradi primerjalne metode, ki je v zgodovinskem jezikoslovju osnovna metoda raziskovanja). De Saussure je vpeljal razlikovanje med **Sinhronim** (preučuje jezik kakor obstaja sedaj oziroma na katerikoli prejšnji časovni točki) vs. **Diahronim** (preučuje kako se je določen jezik spreminjal skozi čas).
 - **Teoretično** jezikoslovje se ukvarja le z vzpostavljanjem teorije jezika, z razlago načina delovanja jezika. Teoretično jezikoslovje je kot bazična znanost. Na drugi strani imamo **uporabno** jezikoslovje, ki skuša prenesti dognanja teoretičnega jezikoslovja v prakso.
 - Jezikoslovje **v ožjem smislu** se ukvarja s preučevanjem jezika samega. Jezik preučuje na več različnih ravneh, od glasovne ravnine (fonetika, fonologija) preko skladenjske (sintaksa) do pomenske (semantika). Jezikoslovje **v širšem smislu** se ukvarja s stvarmi kjer se jezik pojavlja. Sem spadajo družbeno, psihološko in semiotično preučevanje jezika. Nekatere teh ved so dejansko le pomožne vede jezikoslovja v ožjem smislu.
 - Delitev po področjih preučevanja
 - **Jezikoslovje v ožjem smislu**
 - glasoslovje / fonetika in fonologija
 - oblikotvorje / infleksijska morfologija
 - besedotvorje / derivacijska morfologija
 - skladnja / sintaksa = stavki in drugo kombiniranje besed v besedne zveze
 - pomenoslovje / semantika
 - Jezikoslovje v navezavi z drugimi vedami
 - nevrolingvistika, psiholingvistika
 - sociolingvistika, antropolingvistika
 - ...
- Nekaj osnovnih pojmov (prvi trije dediščina Ferdinanda de Saussura)
- arbitrarnost/poljubnost jezikovnega znaka (različni jeziki – različne besede za isto stvar)
 - dvoravninskost (jezikovnega) znaka
 - označeno vs. Označujoče
 - Vsak (jezikovni) znak je sestavljen iz pomena in oblike. Znak je ravno povezava med (točno) določenim pomenom in (točno) določeno obliko. V

primeru jezikovnega znaka je oblika znakov zvočna podoba. Tipičen primer jezikovnega znaka so nesestavljene besede (natančneje so znaki samo morfemi)

- jezik kot sistem vs. jezik kot sredstvo
 - zmožnost (competence) vs. raba (performance)
- univerzalnost (sličnost med jeziki)
 - otroci se kjerkoli naučijo kateregakoli jezika
 - jeziki vsi uporabljajo določene glasove (od 20 do 70)
 - vsi imajo več soglasnikov kot samoglasnikov
 - vsi imajo /a/
 - če imajo /f/ imajo tudi /s/
 - v vseh jezikih je stavek '*oni je pokvaril Petrovi bicikel*' nesprejemljiv, če skušamo zaimsek razumeti kot, da se nanaša na Petra.
- jezik je biološka nujnost: naučimo se ga, ne da bi se ga zares učili
 - čim je otrok izpostavljen nekemu jeziku, se bo tega jezika naučil
 - jezik uporabljamo ustvarjalno – ne ponavljamo stavkov, ki smo jih že slišali
- spremenljivost jezika
 - jezik je živ in se spreminja
 - besede nastajajo na novo in se izgubljajo, enako stavčne strukture ...
- **Prvotnost govornega jezika**
 - Nekateri naravni človeški jeziki nimajo literarne tradicije, torej pri njih pisnega jezika niti ne moremo preučevati. Pa vendar so si vsi naravni človeški jeziki v marsičem enaki in primerljivi.
 - Jezik govori tudi otrok preden se nauči pisati. Ko pridejo otroci v šolo, vsi po vrsti obvladajo jezik in so načeloma sposobni o posamičnih stavkih izrehati sprejemljivostne sodbe. Pisnega jezika se naučimo šele na podlagi znanja govornega.
 - nepismeni govorniki znajo govoriti enako dobro kot pisni govorniki. Vsi so sposobni soditi o sprejemljivostnih sodbah njihovega jezika. Pisni so sicer lahko sposobni tudi soditi o pravilnosti zapisne norme, vendar je to v tem primeru že nek drug jezik.
 - jezik je verjetno nastal pred kakimi 50 do 100 tisoč leti, prvi pisni viri pa so iz okoli 6000 pr.n.š. Večino časa obstoja jezika je bil ta način ustnega sporazumevanja. Pisni jezik je torej sekundaren tudi v tem pogledu.
- **Razlika med rojenimi in nerojenimi govorniki**
 - knjižna slovenščina je umetni jezik, namenjen primarno pisni komunikaciji. Kot taka niti nima rojenih govornikov.
 - znanje jezika je podzavestno v vseh rojenih govornikih. Rojeni govorniki so načeloma vsi, ki so se jezika naučili po naravni poti z usvajanjem. Učenje jezika je biološka nujnost. Naučimo se ga, ne da bi si tega zares želeli. Dovolj je, da smo izpostavljeni jeziku v kritičnem obdobju usvajanja jezika, in jezika se bomo preprosto naučili. Če se jezika učimo na ta način v okviru kritične dobe (2-8 let), potem se predvideva, da ga obvladamo kot rojeni govorniki.
 - jezikoslovje preučuje podzavestno znanje rojenih govornikov, zato jezikoslovje v pretežni meri ne preučuje knjižnega jezika.

- **Razlika med deskriptivnim in preskriptivnim jezikoslovjem** (jezikoslovjem, ki opisuje, in jezikoslovjem, ki predpisuje)
 - slovenščine se vam ni treba učiti, ker jo že znate. Tu je seveda govora o slovenščini kakršno govorite doma in s prijatelji. V šoli, službi itd. tipično uporabljamo standardni jezik, ki je umetna tvorba in katerega osnovna funkcija je bila povezovalna. Če hočemo preučevati slovenščino, ki jo že znate, nam torej ni treba študirati knjig, saj imamo znanje te slovenščine vsi že v glavah. Ker nas zanima to podzavestno znanje jezika,
 - preskriptivno jezikoslovje ne pojasni kreativne rabe jezika
 - neskončno dolgi stavki
 - nešteto možnih besed (besedotvorje)
 - vedno nove besede (angl: *she houdini'd her way out of the locked closet / daunloudat, loudat, zloudat, klajmbat, odklajmbat, naklajmbat se*)
 - vedno nove rabe starih besed (*prigoljufal sem se čez previs*)
 - nove možne in nove nemogoče besede
 - *tunko, repta, humniti, pohumniti ...* napram **jkuz, *dgorl ...*
 - ne pojasni, zakaj se jeziki spreminjajo
- Ukvarjamo se z jezikom, kakršnega govorimo, ne z jezikom, kakršnega bi morali govoriti